

Etikk og spedbarnsforskning

Lars Smith

professor emeritus ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Spedbarnsforskningen har vist seg å være et særdeles vitalt felt innenfor moderne utviklingspsykologi. Den har gitt oss dyp innsikt i det som er utgangspunktet for menneskebarnets mentale utvikling, og har ført til erkjennelsen av at det finnes forskjellige veier fra ulike startpunkter. Det er også enighet om tilstedeværelse av visse grunnleggende former for kompetanse, som at nyfødte foretrekker stimulering fra sine egne mødre, at de kan etablere visse former for kunnskap gjennom læring, og at de har et Ganske avansert system for regulering av atferdstilstander. Det er også godt gjort at nyfødte med en atypisk atferdsdisposisjon kan hjelpes til å oppnå en mer optimal utvikling enn de ellers ville ha fått gjennom tidlig intervensjon. Det gjør at foreldre i dag har et ganske annet grunnlag for å kunne forstå betydningen av å behandle nyfødte og spedbarn på en respektfull og innsiktsfull måte, sammenlignet med det som var tilfelle for tidligere generasjoners foreldre.

I en artikkel i Tidsskriftet (2004, 41, 736–739) om eksperimentell forskning med nyfødte og spedbarn, hevder Solveig Albrecht Wahl at «de forskningsetiske retningslinjene [ikke tar] tilstrekkelig hensyn til spedbarnets angst for atskillelse og behov for kroppskontakt». Hun henviser til Helsinkideklarasjonen om at forsøkspersoner i vitenskapelige forsøk må ha rett til å verne om sin integritet, og at det skal være et krav om informert og frivillig samtykke til deltakelse. Nyfødte og spedbarn (og også andre grupper av potensielle deltakere i psykologisk forskning) er ikke i stand til å gi slikt samtykke, noe som for så vidt også gjelder barn langt opp i skolealderen. Jeg gir et tilsvar fordi en debatt om etiske retningslinjer for barns deltakelse i psykologisk forskning er av stor interesse. Jeg kan likevel ikke uten videre slutte meg til Wahls premisser for en slik debatt.

Nyfødtes forventninger og følelser

Et sentralt punkt i Wahls argumentasjon er at nyfødte har en forventning om å bli båret, og at deltakelse i forsøk som innebærer mangel på kroppskontakt, vil uroe dem. Forventningen som det her er snakk om, kan kanskje falle inn under det som forskere i dag kaller «experience expectant»-utvikling, det vil si antakelsen om at hjernen er evolusjonært forberedt på å motta bestemte typer informasjon fra omgivelsene. Et individ kan bli skadet hvis riktige erfaringer ikke finner sted i relativt avgrensede tidsperioder. Wahl problematiserer imidlertid ikke begrepet «experience expectant», som står så sentralt i nyere nevroutviklingspsykologi (jf. Greenough, Black & Wallace, 1987). En diskusjon av dette begrepet og en analyse av krysskulturelle mønstre for omsorg av nyfødte ville muligens ha ført til mindre bastante konklusjoner. Hva skal man for eksempel si om praksisen i mange kulturer med å reive barna i de første levemånedene (jf. Chisholm, 1983)? Har denne fremgangsmåten ført til dokumenterbare mentale skader eller skjevutvikling, eller er den bare et uttrykk for variasjoner i det normalt forventede miljø? Det er kanskje verdt å nevne at Brackbill (1973) påviste at for barn i enmånedsalderen var reiving en mer effektiv form for roing enn lyden av hjerteslag.

Det er ingen holdepunkter for å si at nyfødte er i stand til å oppleve angst i forbindelse med atskillelse, slik som Wahl hevder. Det er bred enighet blant utviklingspsykologer av forskjellige teoretiske orienteringer om at separasjonsangst er en følelse som først inntreer i annet levehalvår og kulminerer tidlig i annet leveår. Dermed er det ikke sikkert at yngre barn (og nyfødte) ikke kan oppleve slik følelse. Men bevisbyrden hviler på den som hevder et såpass radikalt synspunkt. Hvis

nyfødte kan føle angst ved atskillelse, ville det kreve en omfattende empirisk dokumentasjon og et paradigmeskifte når det gjelder teoretisk orientering.

Wahl hevder at foresattes samtykke vanskeliggjøres ved at foreldre som regel ikke vet nok om barnets medfødte forventninger og forutsetninger. Hun synes å mene at nyfødte og unge spedbarn ofte, hvis de hadde kunnet, ville ha sagt nei til deltakelse i forsøk som krever at de ligger eller sitter for seg selv. Vi kan selvsagt ikke gjøre introspeksjon på barnets vegne, men forholdet er at svært mange studier av de aller minste utføres under betingelser med adekvat sosial stimulering, nettopp fordi det ofte er barns reaksjoner i sosiale situasjoner man er opptatt av.

Diskusjon om etikk

Wahl gir i sin artikkel noen eksempler fra forskningslitteraturen som skal illustrere at forskerne ikke alltid har vært omtensomme nok i tilrettelegging av forsøkssituasjoner. Det er sikkert tilfelle at noen kan ha vært lite hensynfulle, men de valgte eksemplene er ikke spesielt gode. Det finnes etiske regler for forskning med barn som forskere må forholde seg til. Jeg vil tro at de fleste artikler som blir antatt i internasjonale tidsskrifter, er i overensstemmelse med disse.

Wahls innlegg avsluttes med noen refleksjoner. Hovedbudskapet er at det bør være spesielle etiske regler for studier av nyfødte og helt unge spedbarn. Forfatteren går så langt som til å hevde at det bør bli et krav at helt nyfødte er fritatt for eksperimentering. Hvis et slikt forslag skulle bli fulgt, ville nyfødte være den eneste gruppe av mennesker som det ikke kunne forskes på! Jeg mener en slik regel ville være uheldig av minst to grunner. For det første er det fullt mulig å tilrettelegge betingelsene for eksperimentell observasjon av nyfødte slik at studiene kan utføres med adekvat hensyntaken til deltakernes egenskaper og behov. For det andre ville forbud mot forskning på denne gruppen av mennesker hindre utviklingen av ny kunnskap som vil være i de minstes egen interesse. Tenk bare på hvilke forbedringer forskningen har ført til når det gjelder oppfatningen og fortolkningen av hva de minste føler og forstår. Og hva med studier av nyfødte som har muliggjort intervensjonstiltak for barn i risiko eller med medfødte avvik?

Kanskje man burde starte en diskusjon av etikken i eksperimentell forskning med nyfødte og spedbarn med å ta utgangspunkt i hvilken grad forsøksbetingelsene bryter med det mønster av stimulering som kan kalles «experience expectant»? Kanskje man også kunne løfte blikket fra bare å se på kortvarige, trivielle effekter av behandlingsmåter som tilsvarer det alle barn uvegerlig blir utsatt for i dagliglivet, til å diskutere mulig uheldige prosedyrer som kan gi uønskede langtidskonsekvenser eller bryter med vår kvalifiserte oppfatning av barns integritet?